

Kriminologiska institutionens remissvar på Utkast till lagrådsremiss
*Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet*¹
Ju2020/02657/L5

Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet har tidigare skrivit remissvar på SOU 2018:85 (Kriminologiska institutionen 2018). Delar av detta remissvar kommer att återges även här, då de principiella och empiriska frågorna är desamma eller liknande.

Utkastets innebörd

Straffreduktionen för 18–20-åringar ska avskaffas för dem som dömts för brott med minst 1 års fängelse i straffskalan. Ungdomspåföljderna ska i princip reserveras för dem som är yngre än 18 år och samma preskriptionsregler ska gälla för 18–20-åringar som för personer 21 år och äldre.

Sammanfattning av Kriminologiska institutionens svar

Kriminologiska institutionen är positiv till att den omfattande kritik som riktats mot det tidigare förslaget av en rad remissinstanser, inklusive Stockholms universitet, åtminstone delvis har beaktats. Vi avvisar dock det föreliggande förslaget om slopad straffreduktion för 18–20-åringar då

- reformen saknar empiriskt stöd, forskningen gör inte troligt att straffskärpningen kommer att ha en brottspreventiv effekt

---

¹ Remissen är skriven av professor emeritus Henrik Tham med stöd av professorerna Olof Bäckman, Felipe Estrada och Anders Nilsson och antagen av Kriminologiska institutionens styrelse via per capsula beslut 2020-10-27

- förmildrande omständigheter inte beaktats för åldersgruppen
- fängelse och särskilt livstid får anses vara ett särskilt hårt straff i åldersgruppen
- alternativa användningar av de höga kostnaderna för förslaget inte diskuteras
- en human hållning vid straffskipning har ett värde i sig som inte beaktas.

Reformen saknar empiriskt stöd

Lagrådsremissen slår på sid 21 fast något vi är överens om - ”*Det är av stor vikt att åtgärder mot kriminalitet är evidensbaserade och grundade i analyser av problemens orsaker och vilka åtgärder som är samhällsekonomiskt mest effektiva*”.

Den särskilda utredaren (SOU 2018:85) som gavs i uppdrag att studera frågan slog i sin tur fast att forskningsläget kring hårdare straff mot unga brottslingar var sådant att ”*mot denna bakgrund drar vi slutsatsen att det inte finns något empiriskt, eller erfarenhetsbaserat, stöd för skärpta påföljder för unga lagöverträdare*”.

Vi ser inte att utkastet presenterat några nya faktiska belägg för att den planerade reformen skulle resultera i minskad utsatthet för brott och/eller ökad trygghet. Detta betyder att lagändringen kan ses som en i huvudsak ideologiskt betingad produkt som inte svarar mot målsättningen att vara det ”samhällsekonomiskt mest effektiva”.

Straffvärde och förmildrande omständigheter

Utgångspunkten för utkastet är att straffet ska reflektera brottets svårhet och att hittills alltför stor hänsyn tagits till den tilltalades ålder. Härmed erkänns att ålder kan spela en roll vid fastställandet av hur svårt brottet ska anses vara. Någon förändring av straffreduktionen för 15–17-åringar föreslås inte heller.

Ett flertal omständigheter talar för att en gradvis avtagande reduktion av straffet bör gälla även för 18–20-åringarna. Utkastet betonar upprepat att myndighetsåldern ska vara avgörande för straffet. Myndighetsåldern är nu en relativt godtyckligt satt ålder. Den var 21 år, sänktes 1969 till 20 år och sänktes 1974 ytterligare till 18 år. Om mognaden steg på samma sätt under dessa få år får anses som oklart.

Riksdagen anser inte att medborgare under 20 år är tillräckligt mogna för att få handla på Systembolaget. 18–20-åringar som tecknar bilförsäkringar betalar högre premier än andra p.g.a. högre risk för olycksfall. Att unga människor i genomsnitt har bristande erfarenhet, sämre impuls kontroll och mindre förmåga att inse risker kan anses som skäl för att straffvärdet, som grundas på klandervärdhet, bör vara lägre (von Hirsch 2001; Holmgren 2018). Ett ytterligare skäl för särbehandling av 18–20-åringar framförs för övrigt i utkastet. De särskilda straffprocessuella bestämmelserna för unga myndiga ska behållas som möjlighet till stängda dörrar under rättegången, särskilt utsedda domare, yttrande från socialnämnden och skyndsamt handläggning. Förslaget här innebär ju att det uppfattas finnas ett behov av att ta hänsyn till den tilltalades ålder upp till 21 år.

Barnkonventionen är tydlig med att alla upp till 18 års ålder är barn och ska hanteras av ett barnstraffrättssystem, som ska styras av andra principer än de som tenderar att prägla de vanliga straffrättssystemen. Straffvärdesprinciper ska alltså inte tillämpas på samma sätt som för äldre. Konventionen utesluter inte att också 18–20-åringar kan särbehandlas. Utvecklingen av barnstraffrättsliga internationella normerna tyder starkt på en straffrättsreduktion även för 18–20-åringar eller en höjd maximumgräns inom barnstraffrättssystemet. Barnrättskommittén har framhållit att det är önskvärt att stater tillåter tillämpning av barnstraffrättsregler för personer som är 18 år och äldre, vanligtvis upp till 21 års ålder, antingen som en allmän regel eller som ett undantag (General Comment 10: para. 38). Låses det tillsammans med Konventionen om Medborgerliga och Politiska Rättigheter, artikel 14.4 t.ex., kan barnkonventionens straffrättskydd delvis också täcka 18–20-åringar: *”I mål mot unga lagöverträdare [juvenile persons] skall rättegångsförfarandet ta hänsyn till deras ålder och det önskvärda i att främja deras återanpassning.”* Doktrinen har tolkat språkvalet ”unga lagöverträdare” i denna konvention att inte bara gälla barn utan även personer över 18 år (Abrams et al. 2018).

Straffets effekter

Att straffvärdet blir för lågt för 18–20-åringar för grova brott anges som det främsta skälet för att slopa straffreduktionen. Detta argument anses dock tydligen inte tillräckligt varför även antaganden om brottspreventiva effekter görs i utkastet. I centrum för straffskärpningen står uttryckligen kriminella nätverk och gängrelaterade skjutningar. Avskaffandet av straffreduktionen för unga antas i förslaget leda till en minskning av denna brottslighet. Som ett jämställdhetsargument framhålls även att mäns våld mot kvinnor kan förväntas minska med slopandet av straffreduktionen.

Utkastets förslag till lag innebär att fler unga kommer att dömas till fängelse i stället för till icke frihetsberövande påföljder, och att de som idag skulle fått fängelse kommer att få längre fängelsestraff. Att straffskärpningarna generellt sett skulle åstadkomma dessa effekter visas inte. I SOU 2018:85 hänvisar utredaren till en genomgång från Brå, *Särbehandling av lagöverträdare 18–20 år* (Brå 2012), för bedömning av effekterna av frihetsstraff. I rapporten sägs: ”*Studierna visar att kontakter med rättssystemet och frihetsberövande påföljder ökar risker för återfall*”. Brå har också nyligen publicerat en genomgång av metastudier som undersökt effekterna av frihetsstraff resp. icke frihetsberövande på följderna. Resultatet är detsamma – fängelse tenderar att öka återfallen (Brå 2019).

Kriminologiska institutionen vill ytterligare understryka denna slutsats genom att hänvisa till den stora forskningsdatabasen Criminological Highlights som sammanställs vid University of Toronto. I en särskild rapport inom ramen för denna sammanställning sammanfattar författarna (Doob et al., 2014a) forskningen om straffets allmänt avskräckande effekt:

”Vi tror det är rimligt att säga att vi inte känner till någon ansedd kriminolog som noggrant har granskat den samlade forskningslitteraturen om ’avskräckning genom dömande’ som tror att brottsfrekvenser kan minskas genom avskräckning genom att öka strängheten i de straff som ges i domstolar.”

I en annan rapport av samma författare (Doob et al., 2014b), behandlas fängelsets individualpreventiva effekter, främst mätt som sannolikheten för återfall inklusive om straffet ges i form av ett alternativ till frihetsberövande. Så gott som alla studierna visar att fängelse inte reducerar återfallsrisken jämfört med icke frihetsberövande påföljder, och att en fängelsedom ofta t.o.m. ökar återfallen (se även Petrich m fl 2020).

Att straffskärpningarna mer specifikt skulle påverka det dödliga våldet som är resultatet av gängrelaterade skjutningar förefaller inte heller troligt. Att deltagande i denna verksamhet medför en påtaglig risk att själv bli skjuten till döds tycks hittills inte ha verkat särskilt avskräckande. Inte heller de kraftiga straffskärpningarna tycks ha haft någon effekt. Tiden i fängelse för mord har redan tidigare fördubblats (Kriminologiska institutionen 2018). Straffet har sedan 1 januari 2020 höjts ytterligare genom att livstids fängelse nu ska vara normalstraffet för mord.

Den inkapaciterande effekten av straffet för mord är också redan med nuvarande lagstiftning, som medger straffreduktion, avsevärd. En dom till 14 års fängelse är i dag maximumstraffet för någon under 21 år och motsvarar därmed livstids fängelse som

nu alltså ska vara normalstraffet. En sådan dom ger i dag med reduktion 10,5 år för en 20-åring och 7 år för en 18-åring.

Straffets kostnader för unga

Utkastet framhåller att livstidsstraffet formellt är livsvarigt. Ett av riksdagens stora partier har reellt livstidsstraff som ett kriminalpolitiskt krav. Möjligheten att få livstid förvandlat till ett tidsbestämt straff beror bland annat på uppförande under anstaltstiden. Förslaget på slopad straffreduktion innebär att 18–20-åringar kan få sitta resten av livet i fängelse.

Tiden i fängelse för 18–20-åringar kommer alltså att kunna bli betydligt längre än för någon som får ett livstidsstraff senare i livet. Frågan är också generellt om ett fängelsestraff inte utgör ett svårare straff för en ung människa än för en äldre. Straffet bör förstås i form av uteblivna livschanser och för en ung människa i särskilt hög grad uteblivna möjlighet till utbildning, karriär på arbetsmarknaden, tillgång till positiva rollmodeller, val av livspartner och generellt till personlighetsutveckling (von Hirsch 2001). Straffets hårdhet och konsekvenser för den straffade kan därför diskuteras i förhållande till livschanser och levnadsnivå. Straffet kan förstås som en relativ deprivation som skiljer sig mellan olika grupper? Detta är också tanken bakom dagsbotssystemet, där böternas storlek bestäms av den dömdes inkomster (Holmgren 2018).

Straffets ekonomiska kostnader

I utkastet beräknas reformen resultera i 450 extra anstaltsplatser i Kriminalvården. Detta förslag förs fram när anstaltbeläggning på bara ett par år stigit med 1 000 platser och enligt Kriminalvårdens generaldirektör kommer att behöva ökas med ytterligare 2 000 de närmaste åren. En fängelseplats beräknas till en miljon kronor per år, nybyggnadskostnader oräknade. Om målet med reformen är att minska brottsligheten och därmed uppnå färre framtida brottsoffer bör alternativa sätt att använda medlen övervägas.

Som vi nämnt inledningsvis betonas i utkastet (sid 21) betydelsen av att åtgärder mot kriminalitet är grundade i analyser av problemens orsaker och vilka åtgärder som är samhällsekonomiskt mest effektiva. Det är i nuläget svårt att läsa sig till att detta har varit ett förhållningssätt som har väglett det lagda förslaget. Samtidigt pekar det mot vikten av att följa upp och utvärdera de förändringar som nu föreslås. I utkastet

föreslås att reformen, dess tillämpning och praxis, ska följas upp av Brå (sid. 47). En sådan uppföljning bör även inkludera en utvärdering av reformens effekter.

Straff och ideologi

”En ordning som innebär att myndiga personer kan begå allvarlig brottslighet och få sina straff nedsatta med hälften, kan riskera att undergräva straffsystemets trovärdighet och legitimitet”, framförs i utkastet som argument för slopad straffreduktion. Det saknas empiriskt stöd för detta antagande. Härmed blir texten ett försök att aktivt påverka hur allmänheten ska förstå lägre straffnivåer och alternativa påföljder för unga lagöverträdare. Utkastet använder också genomgående uttrycket ”straffrabatt” i stället för det formella ”straffreduktion”. Detta ger ett intryck av en oförtjänt gåva och bidra till argumenteringen att straffen måste höjas. Alternativt hade utkastet kunnat framföra argument som talar för mindre straff för unga. Det vore ett sätt att i stället försöka påverka det allmänna rättsmedvetandet i riktning av mindre repression.

Som ett ytterligare argument varför straffreduktionen måste avskaffas framhålls att Sverige är det enda land i Norden som har denna ordning. Med samma argumentering kan det hävdas att Sverige som trots allt har en av de lägsta fängelsepopulationerna i världen borde öka antalet intagna. Att Sverige relativt sett har få i fängelse har tidigare betraktats med stolthet och gjort att man i många andra länder vänt blickarna till vårt land för exempel. Utkastet ger nu närmast uttryck för att man skäms för humana inslag i strafflagstiftningen. Detta är uttryck för en ideologisk förändring. Tydligast kommer detta till uttryck i att utkastet inte ens finner skäl att ideologiskt reflektera över att Sverige fr. o. m. 2022 ska döma 18-åringar till livstids fängelse.

Slutsats

Utredningens förslag var att ungdomsreduktionen ska slopas vid straffmätningen för samtliga brott som begås av lagöverträdare i åldersgruppen 18-20 år. Utkastets förslag innebär att en mer ingripande reaktion enbart införs vid allvarigare brottslighet: Ungdomsreduktionen slopas vid straffmätningen för allvarliga brott med ett minimistraff på fängelse i ett år. Denna begräsning i slopanget av ungdomsreduktionen är välmotiverad. Den nuvarande ordningen med straffreduktion för unga lagöverträdare och en successiv avtrappning av straffavkortningen upp till 21 års ålder menar vi dock fortsatt är motiverad. Det gäller även möjligheten att kunna

använda ungdomspåföljder för 18–20-åringar och preskription för även allvarliga brott som begås av unga i denna åldersgrupp.

Kriminologiska institutionen avvisar förslaget om slopad straffreduktion för 18–20-åringar.

Referenser

Abrams, L. S., Jordan, S. P., & Montero, L. A. (2018). What is a juvenile? A cross-national comparison of youth justice systems. *Youth justice*, 18(2), 111-130.

Brå (2012). *Särbehandling av lagöverträdare 18–20 år. En kunskapssammanställning*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
https://www.bra.se/download/18.1ff479c3135e8540b2980004160/1371914737087/2012_Sarbehandling_av_lagovertradare.pdf.

Brå (2019). *Påverkas återfall i brott av om påföljden är frihetsberövande eller icke frihetsberövande? Resultat från en metastudie*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
<https://www.bra.se/publikationer/arkiv/publikationer/2019-03-15-paverkas-aterfall-i-brott-av-ompafoeljden-ar-frihetsberovande-eller-icke-frihetsberovande.html>

Doob, A., Webster, C. M. och Gartner, R. (2014a). Issues related to Harsh Sentences and Mandatory Minimum Sentences: General Deterrence and Incapacitation. Research Summaries Compiled from Criminological Highlights. Centre for Criminology & Sociolegal Studies, University of Toronto.
<https://criminology.utoronto.ca/wpcontent/uploads/2013/09/DWGGeneralDeterrenceHighlights14Feb2013.pdf>.

Doob, A., Webster, C. M. och Gartner, R. (2014b). The Effects of Imprisonment: Specific Deterrence and Collateral Effects. Research Summaries Compiled from Criminological Highlights. Centre for Criminology & Sociolegal Studies, University of Toronto. <https://criminology.utoronto.ca/wp-content/uploads/2013/09/DWGEffectsImprisonmentHighlights14Feb2013.pdf>.

von Hirsch, A. (2001). Proportinate sentences for juveniles. How different than for adults? *Punishment & Society*, 3(2), 221–236.

Holmgren, A. (2018). Några ord om den ideologiska grunden för den s.k. ungdomsreduktionen enligt 29 kap. 7§ brottsbalken. *Svensk Juristtidning*, 2018, s. 343–359.

Kriminologiska institutionens underlag för Stockholms universitets remissvar på Ds 2017:38, Livstidsstraff för mord (2017).

https://www.criminology.su.se/polopoly_fs/1.359101.1511873959!/menu/standard/file/Ds%202017-38%20Livstidsstraff%20fo%CC%88r%20mord.pdf.

Kriminologiska institutionens underlag för Stockholms universitets remissvar på SOU 2018:85, Slopad straffrabatt för unga myndiga (2018).

https://www.criminology.su.se/polopoly_fs/1.435649.1589263943!/menu/standard/file/Remissvar%20SOU%202018-85.pdf.

Petrich, D. M., Pratt, T. C., Jonson, C. L., & Cullen, F. T. (2020). A Revolving Door? A Meta-Analysis of the Impact of Custodial Sanctions on Reoffending.

Sivertsson, F. (2018). *Criminal Careers in the Long Run. Patterns and Predictions of Criminal Convictions across Age, Time and Gender*. Ak. avh. Stockholm: Department of Criminology, Stockholm University.